

Flora- en vegetatieontwikkeling in het Demmersblok sinds 2019

Marti Rijken, 1^e concept, 3 januari 2022

Inleiding

In 2018 en 2019 hebben vrijwilligers uit verschillende disciplines natuurinventarisaties uitgevoerd in het natuurontwikkelingsgebied Demmersblok, om de ontwikkelingen sinds de inrichting in 2017 te monitoren (Rijken e.a., 2020). Daarbij is geconstateerd dat de ontwikkelingen nog volop gaande waren. Hoewel er diverse bijzondere plant- en diersoorten waren aangetroffen, was het duidelijk dat de potenties van het gebied nog lang niet waren gerealiseerd. Daarbij hebben de droge zomers van de onderzoeksjaren ook een rol gespeeld. Het is daarom nodig om langer de vinger aan de pols te houden. Dit is de aanleiding voor het vervolgonderzoek in 2021.

Het onderzoek

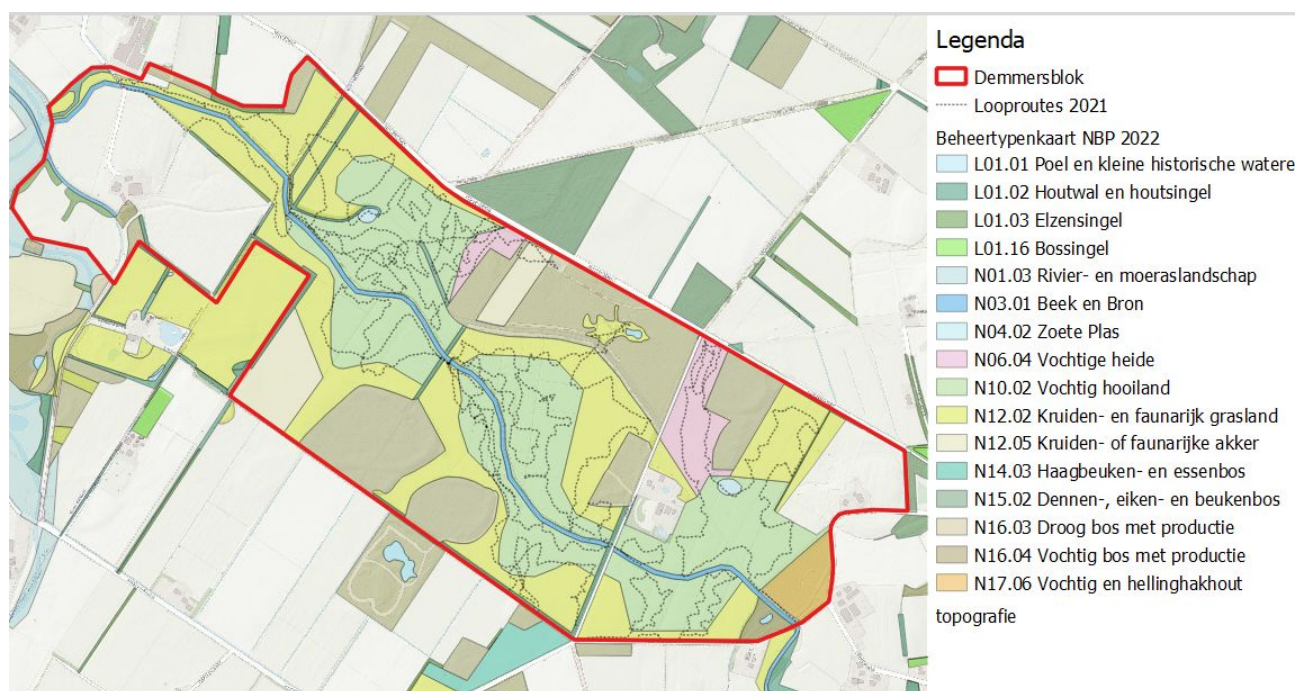

Figure 1: Natuurbeheertypen uit Provinciaal Natuurbeheerplan 2022 en looproutes

In het Natuurbeheerplan van de Provincie Overijssel is een inschatting gemaakt welke typen natuur (in het bestuurlijk jargon 'natuurbeheertypen' genoemd) er in het Demmersblok binnen 6 jaar gerealiseerd kunnen worden (afb. 1). Behalve het al bestaande bos en de beek gaat het daarbij om vochtig hooiland, kruiden- en faunarijk grasland, vochtige heide en kruiden- of faunarijke akker. De aanwezigheid en kwaliteit van deze typen dient idealiter gemonitord worden door middel van een vegetatiekartering, maar daarvoor is de vegetatie nog te open en teveel in ontwikkeling. Een plantensoortenkartering geeft al wel voldoende inzicht in de potenties voor de natuurbeheertypen en in de al gerealiseerde natuurkwaliteit.

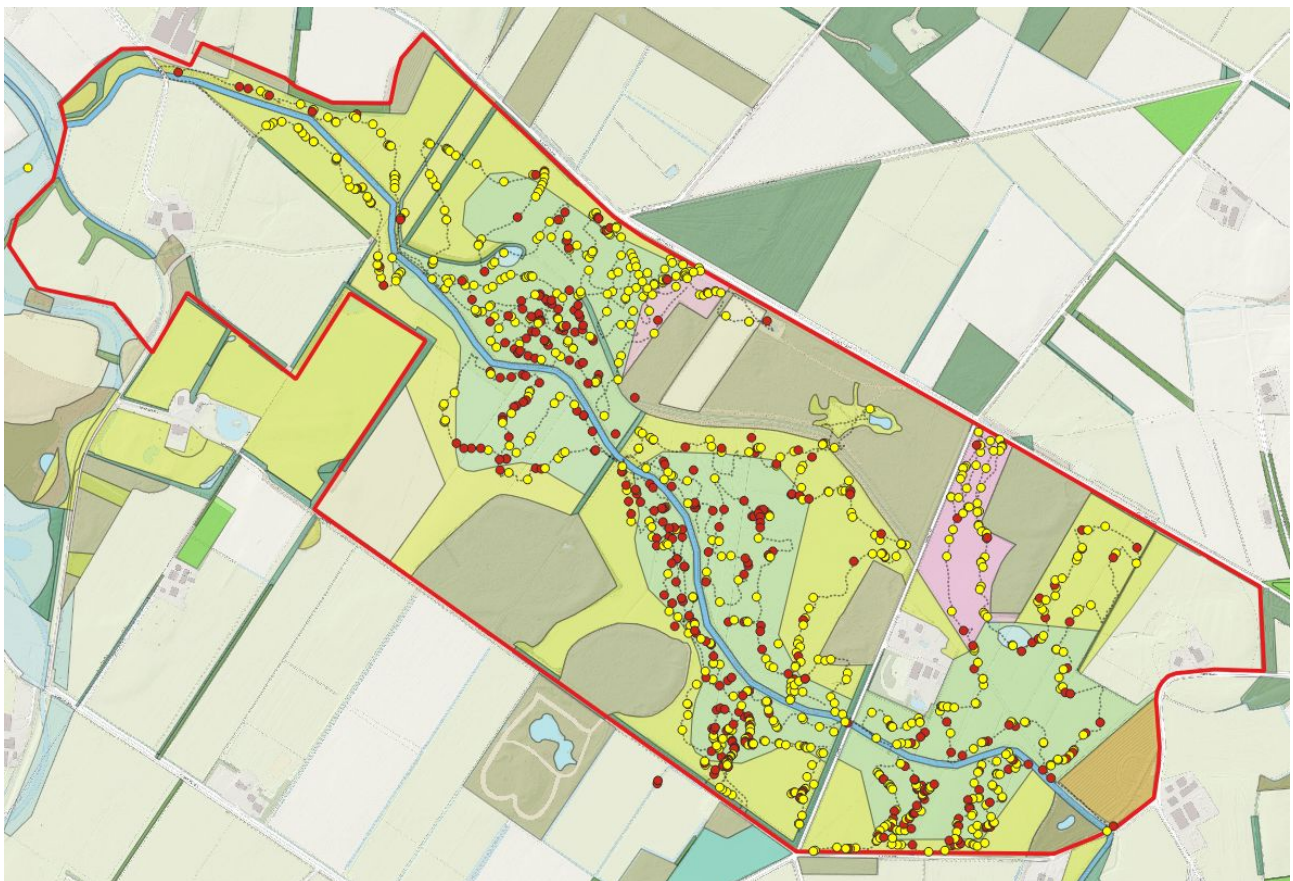
In dit onderzoek is de flora van het gebied systematischer onderzocht dan in 2018-2019. Daarbij zijn de looproutes gelopen van afb.1 en er is daarnaast nog steekproefgewijs elders gekeken. Het onderzoek aan het terrein is vooral gericht op de vergraven terreingedeelten. In het bos en het niet vergraven grasland is steekproefgewijs gekeken en is geconstateerd dat daar niet zoveel veranderd is. Het merendeel van de veldbezoeken is uitgevoerd tussen 25 mei en 10 juni, in de optimale tijd voor veel plantensoorten. Daarbuiten nog op 4 april en 9 september.

Indicatie voor natuurtypen

In totaal zijn in het gebied 2146 plantenwaarnemingen genoteerd en als bijvangst nog 70 waarnemingen van voornamelijk vogels, amfibieën, vlinders en sprinkhanen.

De gevonden plantensoorten zijn voor de analyse van de (toekomstige) aanwezigheid van natuurbeheertypen toebedeeld aan het natuurbeheertype waarvoor ze het meest karakteristiek zijn. Aan plantensoorten die in meerdere natuurbeheertypen regelmatig voor kunnen komen is het minst kritische natuurbeheertype toegekend. Zo kunnen er kaarten gemaakt worden van de potenties voor de verschillende natuurbeheertypen.

Vochtig hooiland / kruiden- en faunarijk grasland

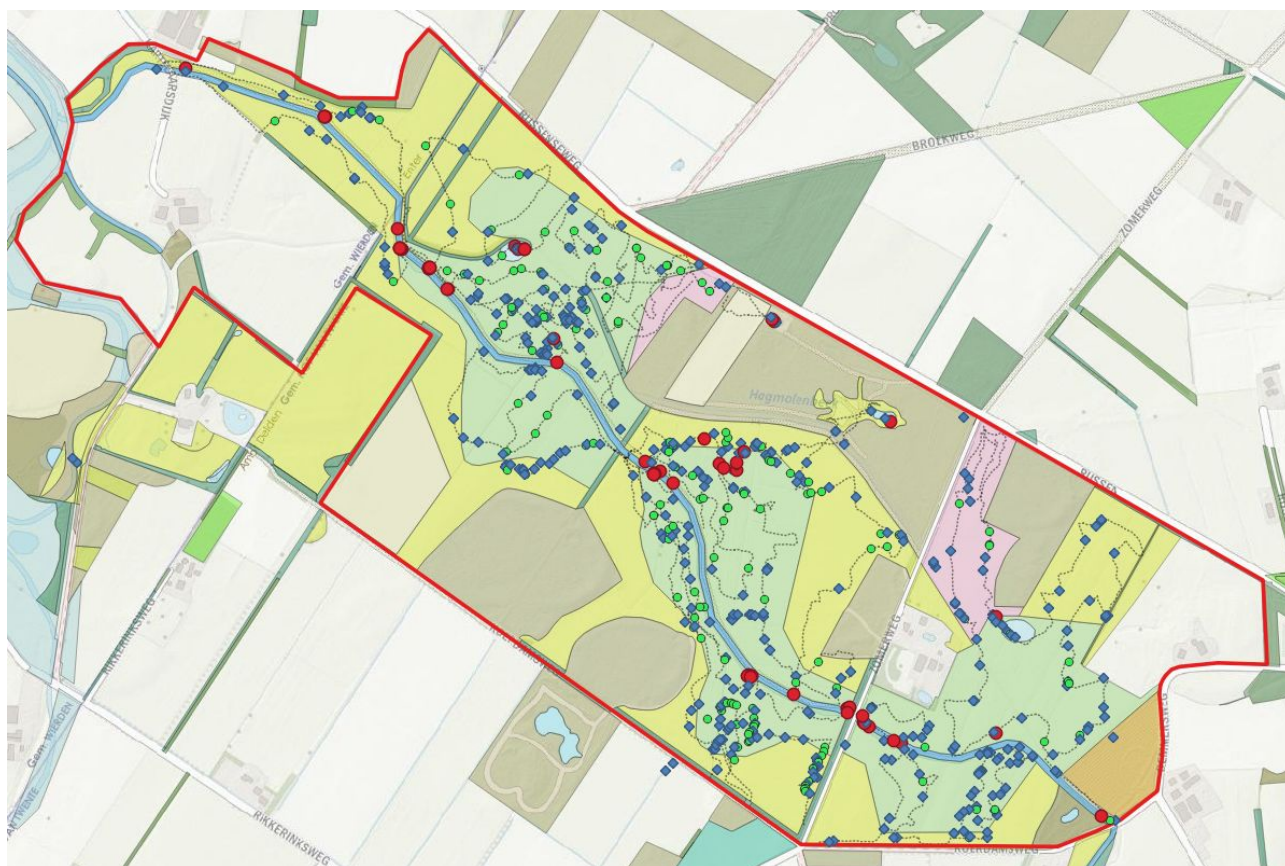
Afb. 2: Soorten van vochtig hooiland (rood) en kruiden- en faunarijk grasland (geel)

De soorten van het natuurbeheertype vochtig hooiland (afb. 2) zijn nagenoeg beperkt tot de vlakken die als dat beheertype op de kaart zijn ingetekend. Het ziet er dus naar uit dat dat beheertype daadwerkelijk in ontwikkeling is op de plekken die daarvoor ingeschat zijn. Wel zal de

omgrenzing er uiteindelijk anders uit gaan zien, want er zijn plaatsen waar deze soorten minder voorkomen, maar door de oogharen gezien lijkt de begrenzing van het natuurtype niet slecht.

De soorten van kruiden- en faunarijk grasland komen veel voor als begeleidend, maar minder kritische soorten in het vochtig hooiland. Daar komen ze zelfs meer voor dan in de vlakken die bedoeld zijn als kruiden- en faunarijk grasland. Maar in die vlakken zijn de soorten van het vochtig hooiland ver in de minderheid, zodat ook de vlakken van het kruiden- en faunarijk grasland vrij goed gekozen lijken. Omdat een aanzienlijk deel van deze vlakken niet is vergraven, gaat de ontwikkeling hier langzaam en is het verschil met 'boerengrasland' nu nog niet zo groot. Of ze binnen 6 jaar allemaal voldoen aan de criteria voor kruiden- en faunarijk grasland is de vraag, maar in de subsidiepraktijk worden die criteria niet consequent nageleefd.

Moeras / zoete plas / poel / beek en bron

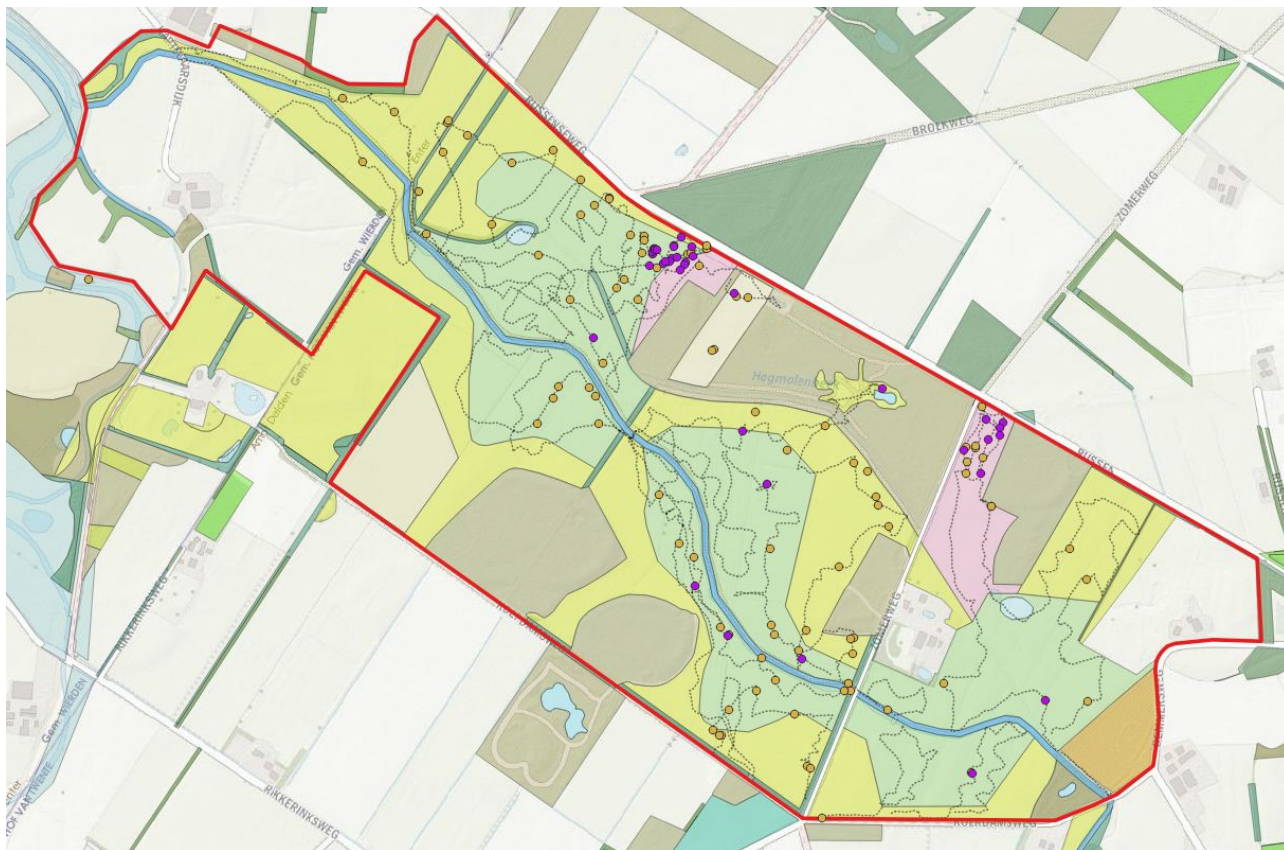
Afb. 3: Soorten van open water (rood), moeras (blauw) en natte pioniermilieu's (groen)

Afbeelding 3 toont de verspreiding van de soorten van een aantal natte natuurbeheertypen. Deze komen verspreid voor, vooral binnen de contouren van het vochtig hooiland en uiteraard de beek. Veel 'natte' soorten kunnen optreden als begeleidend soort in het vochtig hooiland, dus dat klopt. Bovendien zijn in het gebied nog tal van voormalige slootprofielen herkenbaar, waarin moerasplanten volop gekiemd zijn. Dit soort slootprofielen mag als integraal onderdeel van het vochtig hooiland worden beschouwd.

De begroeiing is nog steeds vrij open, waardoor soorten van natte pioniermilieu's nog altijd kunnen voorkomen. Verwacht mag worden dat die op termijn minder ruimte krijgen.

Opvallend zijn de plekken buiten de beek waar waterplanten voorkomen. Ten tijde van de

Vochtige heide / droge heide

Het aantal soorten van droge en vochtige heide is gering en bovendien zijn ze gering in bedekking. Maar ze komen bijna allemaal wel voor in of nabij de vlakken die als natuurbeheertype 'vochtige heide' toegekend hebben gekregen. Het zijn echter voornamelijk soorten van droge heide, zoals Struikhei, Stekelbrem, Gewone spurrie, Rode schijnspurrie, Trekrus, Tormetil, Fijn schapengras en Gaspeldoorn. Voor vochtige heide kenmerkend zijn alleen Gewone dophei en Kruiwilg. Het ligt daarom in de verwachting dat het natuurbeheertype 'vochtige heide' gewijzigd zal moeten worden in 'droge heide' en dat de begrenzing ervan krappert getekend zal moeten worden.

Bos

Aan het bestaande bos is in de inventarisatie weinig aandacht besteed. Er zijn echter volop soorten van bos en struweel gevonden in de rest van het gebied. Er is met name veel opslag van wilgen, maar ook komen er jonge exemplaren van allerlei andere houtgewassen voor. Volwassen exemplaren daarvan staan behalve in de boselementen ook in de houtwallen en -singels die op de

Door het maai- en graasbeheer van de open ruimte wordt de verbossing afgeremd, maar omdat de begrazing niet intensief is zal zich plaatselijk bos ontwikkelen. Dit is geen slechte ontwikkeling, maar moet wel gestuurd worden. Hier en daar bossages in de open ruimte zijn goed voor vogels en insecten. Daarnaast is het een goede zaak om het gebied te omringen met een brede houtstrook, met hier en daar doorkijkjes, om omgevingsinvloeden af te remmen. De niet vergraven terreindelen zonder bijzondere waarden zijn hier geschikt voor. Tot slot kan de natuurwaarde van de gekanaliseerde beek opgekrikt worden door op de zuidoever een natuurlijke bosstrook of singel te laten ontstaan. Dit is geen belemmering voor het schoningsbeheer, dat vanaf de noordoever plaatsvindt.

Aan de zuidoostzijde van het terrein bevindt zich een matig vochtig bos met bijzondere natuurwaarden. Het noordelijk deel ervan wordt periodiek gekapt als hakhout, wat de natuurwaarde niet te goede komt. Het zuidelijk deel heeft het natuurbeheertype 'vochtig bos met produktie', maar de natuurwaarde en de geringe omvang pleiten voor natuurbeheertype 'haagbeuken- en essenbos'.

Uiteindelijk gaat het om realiseren van biodiversiteit. Een maat om die te meten is het aantal soorten. In totaal zijn er 270 plantensoorten aangetroffen (bijlage 1), waarvan er 13 landelijk zeldzaam zijn. Dat wil niet zeggen dat de overige 237 plantensoorten algemeen zijn: nog eens 27 komt in minder dan 1/3 van de Nederlandse atlasblokken van 5x5 km voor. Deze 40 soorten in

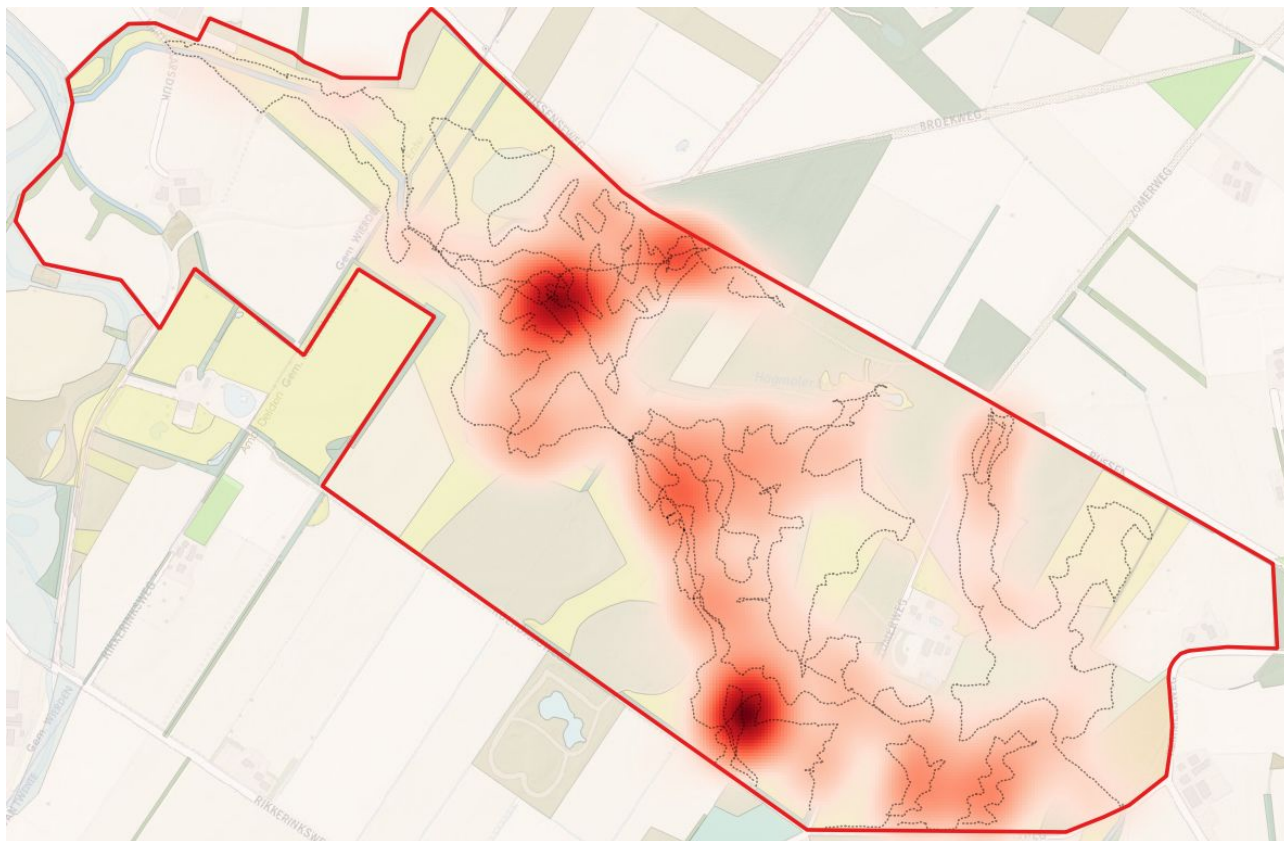
totaal staan in onderstaande tabel. De complete database van alle soorten is aanwezig bij Twickel en in de landelijke databank Waarneming.nl.

Nederlandse naam	Aantal stippen	zeldzaamheid	Rode Lijst status	Atlasblokken
Melkviooltje	15	zzz	Bedreigd	14
Vlozegge	1	zz	Bedreigd	45
Blonde zegge	3	zz	Bedreigd	61
Bruin cypergras	1	zz	Thans niet bedreigd	74
Schaafstro	9	z	Thans niet bedreigd	84
Wondklaver	10	z	Thans niet bedreigd	120
Gaspeldoorn	1	z	Thans niet bedreigd	128
Valse kamille	1	z	Kwetsbaar	146
Peer	1	z	Thans niet bedreigd	163
Pilvaren	1	z	Thans niet bedreigd	170
Tweestijlige meidoorn	1	z	Kwetsbaar	179
Witte waterkers	1	z	Thans niet bedreigd	179
Gevlekte aronskelk	1	z	Thans niet bedreigd	206
Klein bronkruid	1	a	Thans niet bedreigd	227
Kleine pimpernel	2	a	Thans niet bedreigd	240
Bosdroogbloem	2	a	Thans niet bedreigd	244
Waterpunge	22	a	Thans niet bedreigd	254
Bittere wilg	1	a	Thans niet bedreigd	266
Wegedoorn	1	a	Thans niet bedreigd	277
Dwergzegge	11	a	Thans niet bedreigd	280
Viltganzerik	1	a	Thans niet bedreigd	282
Veldgerst	1	a	Thans niet bedreigd	307
Bleeksporig bosviooltje	1	a	Thans niet bedreigd	331
Stekelbrem	5	a	Gevoelig	337
Schildereprijs	5	a	Thans niet bedreigd	339
Zomerfijnstraal	2	a	Thans niet bedreigd	352
Blaaszegge	88	a	Thans niet bedreigd	363
Zeegroene zegge	65	a	Thans niet bedreigd	366
Echt duizendguldenkruid	1	a	Thans niet bedreigd	374
Naaldwaterbies	1	a	Thans niet bedreigd	387
Grote kroosvaren	1	a	Thans niet bedreigd	395
Dwergviltkruid	3	a	Thans niet bedreigd	397
Heggendoornzaad	1	a	Thans niet bedreigd	400
Geelgroene zegge	15	a	Thans niet bedreigd	407
Waterpostelein	3	a	Thans niet bedreigd	407
Bosbies	8	a	Thans niet bedreigd	438
Bosanemoon	6	a	Thans niet bedreigd	463
Trekrus	2	a	Thans niet bedreigd	464
Borstelbies	14	a	Thans niet bedreigd	484
Blauwe zegge	17	a	Thans niet bedreigd	490

Van veel soorten zijn er slechts enkele waarnemingen. Opvallend is het (kleine) aantal bijzondere soorten met juist veel waarnemingen. Blaaszegge, Zeegroene zegge, Geelgroene zegge, Blauwe zegge, Dwergzegge, Borstelbies, Waterpunge, Melkviooltje en Wondklaver hebben 10 of meer stippen, waarbij elke stip staat voor meerdere exemplaren. Blaaszegge en Zeegroene zegge komen wijd verspreid voor; Blaaszegge vooral in oude slootprofielen, Zeegroene zegge op vochtige afgeplagde delen. Vlozegge en Blonde zegge komen vermoedelijk uit maaisel van het Vörgersveld. Het Moerasviooltje is een verrassende verschijning, die flink is toegenomen sinds 2019, toen ze

ook al werd waargenomen. Verrassend is ook de komst van Schaafstro, een soort die in de regel in en langs loofbossen voorkomt, maar ook elders wel in natuurontwikkelingsgebieden verschijnt.

De bijzondere soorten zijn niet gelijkmatig over het terrein verdeeld. Een *heatmap* van de zeldzaamheid van de soorten afgemeten aan het aantal atlasblokken laat zien waar de bijzondere soorten vooral voorkomen (afb. 6).

Afb. 6: Heatmap op basis van de inverse van het aantal atlasblokken van de waargenomen soorten

Een andere maat voor de natuurkwaliteit is de aanwezigheid van kwaliteitssoorten van de natuurbeheertypen (<https://www.bij12.nl/onderwerpen/natuur-en-landschap/index-natuur-en-landschap/>). De volgende kwaliteitssoorten zijn aanwezig van de beoogde doeltypen.

Vochtig hooiland: Bosbies, Gevleugeld hertshooi, Melkviooltje, Rietorchis

Kruiden- en faunarijk grasland: Echte koekoeksbloem, Gewone brunel, Klein vogelpootje, Moerasstruisgras, Zwarte zegge

Droge heide (geen actueel doeltypen) Dwergviltkruid, Gaspeldoorn, Kruiwilg, Stekelbrem

Vochtige heide: Melkviooltje, Geelgroene zegge, Kruiwilg, Stekelbrem

Conclusie

In botanisch opzicht is het Demmersblok een stuk verder ontwikkeld sinds het onderzoek van 2019-2019. De soortenrijkdom is groot, het aantal bijzondere soorten is toegenomen en van enkele zeldzame soorten is het aantal planten zelfs spectaculair toegenomen. De verspreiding van de soorten wijst op een realisatie binnen 6 jaar van de meeste natuurbeheertypen uit het Natuurbeheerplan van de provincie. Het doeltypen vochtige heide zal echter waarschijnlijk vervangen moeten worden door droge heide. Binnen het vochtig hooiland kan zich plaatselijk zoete plas of poel ontwikkelen.

In 2023 is het 6 jaar na inrichting. Zoals het er nu naar uit ziet is dan een vegetatiekartering mogelijk op basis waarvan de natuurbeheertypen beter afgebakend kunnen worden. Daarbij is ook raadzaam om de doeltoewijzing van de bostypen te heroverwegen.

Literatuur

Provincie Overijssel, 2020. Natuurbeheerplan Provincie Overijssel 2021. Provincie Overijssel.

Rijken e.a., 2020. Natuurinventarisaties 2-18-2019 in het Demmersblok, landgoed Twickel. Intern rapport Landgoed Twickel.

Sparrius, L.B., B. Odé & R. Beringen, 2014. Basisrapport voor de Rode Lijst Vaatplanten 2012. FLORON Rapport 57. FLORON, Nijmegen.

Bijlage 1 – Lijst van aangetroffen plantensoorten

De soorten zijn toebedeeld aan één biotooptype waarin ze relatief vaak worden aangetroffen.

Aalbes	bos	Dichte veldbies	hooiland	Gewone brunel	kfg
Adelaarsvaren	bos	Dotterbloem	hooiland	Gewone dophei	heide
Akkerdistel	droge pionier	Drienerfmuur	bos	Gewone engelwortel	moeras
Akkerkers	natte pionier	Drijvend fonteinkruid	water	Gewone hennepnetel	bos
Akkerkool	bos	Duinriet	bos	Gewone hoornbloem	kfg
Akkerviooltje	droge pionier	Duizendblad	kfg	Gewone raket	droge pionier
Amerikaans krentenboompje	bos	Dwergviltkruid	droge pionier	Gewone smeewortel	moeras
Amerikaanse vogelkers	bos	Dwergzegge	natte pionier	Gewone spurrie	heide
Avondkoekoeksbloem	bos	Echt duizendguldenkruid	hooiland	Gewone veldbies	kfg
Basterdklaver	kfg *)	Echte kamille	droge pionier	Gewone vlier	bos
Beemdlangbloem	hooiland	Echte koekoeksbloem	hooiland	Gewone waterbies	moeras
Beuk	bos	Echte valeriaan	moeras	Gewone waternavel	moeras
Bezemkruid	kfg	Eenstijlige meidoorn	bos	Gewoon biggenkruid	kfg
Bijvoet	droge pionier	Egelboterbloem	natte pionier	Gewoon reukgras	kfg
Bittere wilg	bos	Engels raaigras	kfg	Gewoon sneeuwkllokje	bos
Bitterzoet	bos	Europese hanenpoot	droge pionier	Gewoon speenkruid	bos
Blaartrekkende boterbloem	natte pionier	Fijn schapengras	heide	Gewoon struisgras	kfg
Blaaszegge	moeras	Fijnspar	bos	Gewoon timoteegras	kfg
Blauwe zegge	hooiland	Fijnstraal spec.	droge pionier	Glad walstro	hooiland
Bleekgele droogbloem	droge pionier	Fioringras	kfg	Gladde witbol	bos
Bleeksporig bosviooltje	bos	Fluitenkruid	kfg	Glanshaver	hooiland
Blonde zegge	hooiland	Framboos	bos	Goudzuring + Moeraszuring	moeras
Bochtige smeile	bos	Gaspeldoorn	heide	Grauwe wilg	bos
Boerenwormkruid	kfg	Geelgroene zegge	natte pionier	Greppelrus	natte pionier
Bonte gele dovenetel	bos	Geknikte vossenstaart	natte pionier	Grof hoornblad	water
Borstelbies	natte pionier	Gekroesd fonteinkruid	water	Grote brandnetel	bos
Bosanemoon	bos	Gekroesde melkdistel	droge pionier	Grote kattenstaart	moeras
Bosbies	hooiland	Gelderse roos	bos	Grote kroosvaren	water
Bosdroogbloem	droge pionier	Gele lis	moeras	Grote lisdodde	moeras
Boswilg	bos	Gele waterkers	moeras	Grote vossenstaart	kfg
Braam spec.	bos	Geeoorde wilg	bos	Grote waterweegbree	moeras
Brede stekelvaren	bos	Gerst	droge pionier	Grote wederik	moeras
Brem	bos	Gestreepte witbol	kfg	Grote weegbree	moeras
Bruin cypergras	natte pionier	Gevlekte aronskelk	bos	Grove den	bos
Canadese fijnstraal	droge pionier	Gevleugeld hertschooi	hooiland	Haagbeuk	bos
		Gewone berenklauw	kfg	Haagwinde	moeras

Haarfonteinkruid	water	Moerasandoorn	moeras	Straatgras	droge pionier
Handekenskruid spec.	hooiland	Moerasdroogbloem	natte pionier	Struikhei	heide
Hazelaar	bos	Moeraskers	moeras	Tenger fonteinkruid	water
Hazenpootje	kfg	Moerasrolklaver	hooiland	Tengere rus	kfg
Hazenzegge	kfg	Moerasspirea	moeras	Tijmeprijs	kfg
Heelblaadjes	hooiland	Moerasstruisgras	moeras	Torkruid spec.	moeras
Heggendoornzaad	bos	Moerasvergeet-mij-nietje	moeras	Tormentil	heide
Heggenwikke	kfg	Moeraswalstro	moeras	Trekrus	heide
Hennegras	moeras	Moeraszegge	moeras	Tuinboon	kfg
Herderstasje	kfg	Myosotis discolor subsp.		Tweestijlige meidoorn	bos
Hondsdrif	bos	dubia	droge pionier	Valse kamille	droge pionier
Hondsroos groep	bos	Naaldwaterbies	moeras	Veelbloemige veldbies	hooiland
Hop	bos	Ontariopopulier	bos	Veelwortelig kroos	water
Hulst	bos	Paardenbloem	kfg	Veenwortel	moeras
Iep spec.	bos	Peen	hooiland	Veerdelig tandzaad	moeras
IJle zegge	bos	Peer	bos	Veldbeemdgras	kfg
Italiaans raaigras	kfg	Penningkruid	moeras	Veldereprijs	kfg
Jakobskruiskruid	kfg	Pijlkruid	water	Veldlathyrus	hooiland
Kale jonker	hooiland	Pijpenstrootje	bos	Veldrus	hooiland
Kantige basterdwederik	kfg	Pilvaren	moeras	Veldzuring	kfg
Katwilg	bos	Pinksterbloem	kfg	Vertakte leeuwentand	kfg
Kleefkruid	bos	Pitrus	moeras	Viltganzerik	kfg
Klein bronkruid	moeras	Populier spec.	bos	Viltige basterdwederik	moeras
Klein kroos	water	Rankende helmbloem	bos	Vlozegge	hooiland
Klein streepzaad	kfg	Ratelpopulier	bos	Voederwikke	kfg
Klein vogelpootje	kfg	Reukeloze kamille	droge pionier	Vogelkers	bos
Kleine klaver	kfg	Ridderzuring	kfg	Vogelwikke	moeras
Kleine leeuwenklauw	kfg	Riet	moeras	Watermunt	moeras
Kleine leeuwentand	kfg	Rietgras	moeras	Waterpostelein	moeras
Kleine pimperl	hooiland	Rietorchis	hooiland	Waterpunge	natte pionier
Kleverig kruiskruid	droge pionier	Rietzwenkgras	hooiland	Wegedoorn	bos
Klimop	bos	Ringelwikke	kfg	Wijfjesvaren	bos
Kluwenhoornbloem	kfg	Rode klaver	kfg	Wilde bertram	hooiland
Knolrus	moeras	Rode schijnspurrie	heide	Wilde kamperfoelie	bos
Knopig helmkruid	bos	Rood zwenkgras	kfg	Wilde lijsterbes	bos
Koninginnekruid	moeras	Ruige zegge	kfg	Witte klaver	kfg
Kraakwilg	bos	Ruw beemdgras	kfg	Witte waterkers	water
Kropaar	kfg	Ruwe berk	bos	Wolfspoot	moeras
Kruipende boterbloem	kfg	Schaafstro	bos	Wondklaver	hooiland
Kruipwilg	heide	Schapenzuring	kfg	Zachte berk	bos
Krulzuring	kfg	Schedefonteinkruid	water	Zachte dravik	hooiland
Langbaardgras spec.	droge pionier	Scherpe boterbloem	kfg	Zachte ooievaarsbek	kfg
Late guldenroede	droge pionier	Scherpe zegge	moeras	Zeegroene zegge	hooiland
Lidrus	hooiland	Schietwilg	bos	Zevenblad	bos
Liesgras	moeras	Schildereprijs	moeras	Zilverschoon	kfg
Liggende vetmuur	kfg	Sint-Janskruid	kfg	Zoete kers	bos
Linde spec.	bos	Slanke waterkers	water	Zomereik	bos
Look-zonder-look	bos	Sleedoorn	bos	Zomerfijnstraal	droge pionier
Lork spec.	bos	Slipbladige ooievaarsbek	kfg	Zomprus	hooiland
Madeliefje	kfg	Smalle stekelvaren	bos	Zompvergeet-mij-nietje	moeras
Mannagras	moeras	Smalle waterpest	water	Zwarte bes	bos
Margriet	hooiland	Smalle weegbree	kfg	Zwarte els	bos
Mattenbies	moeras	Speerdistel	droge pionier	Zwarte zegge	moeras
Melkviooltje	hooiland	Sporkehout	bos		
Middelste waterranonkel	water	Stekelbrem	heide	kfg = kruiden- en faunarijk grasland	
		Sterrenkroos spec.	water		